

Skørðini í Norðradali

The Mountain Passes in Norðradalur

Eivind Weyhe

Lauritsargøta 10, FO-100 Tórshavn.

Email: eivindw@setur.fo

Úrtak

Greinin viðger nøvn á tveimum fjalla-skørðum sum hava verið farleið tá ið farast skuldi til Norðradals ella úr Norðradali. Víst verður á hvussu ymiskt skørðini hava verið nevnd í skrivligum og munnligum heimildum, t.d. hefur annað skarðið kunnað verið nevnt: *Norðaraskarð*, *Norðaraskarð í Norðradali*, *Norðara Norðradalsskarð*, *Neytaskarð*, *Norðradalsskarð*, *Skarðið*, og hitt hefur verið nevnt: *Sunnaraskarð*, *Sunnara- el. Syðraskarð í Norðradali*, *Sunnara Norðradalsskarð*, *Lýðarssonarskarð*, *Lýsnaskarð*, *Lyderssens skahr*, *Fólkaskarð*, *Uppi á Skarði*. Roynt verður at lýsa hvat ið tað er sum treytar hetta fjølbroytni, so sum tíð, stað, umstøður og serligar hendingar. Eitt nú verður víst á at annað skarðið hefur verið sett í samband við deyðan hjá einum presti frá siðaskiftistíðini og hefur verið nevnt eftir honum. Eisini verður tann hugsan sett fram at *Fólkaskarð* neyvan hefur verið navn í livandi brúki, men er íkomið sum ein nýggjari frágreiðing hjá staðarnavnasavningarum í mótsetningi til *Neytaskarð*. At enda verður givið eitt boð uppá hví navnið *Norðradalsskarð* nú er

um at gerast einaráðandi sum navn á tí norðara skarðinum.

Abstract

The article deals with the names of two mountain passes used by people travelling to or from Norðradalur. The passes exhibit a wide variety of names in written and oral sources. The more northerly one is called *Norðaraskarð*, *Norðaraskarð í Norðradali*, *Norðara Norðradalsskarð*, *Neytaskarð*, *Norðradalsskarð*, *Skarðið*, while its neighbour to the south goes under the names *Sunnaraskarð*, *Sunnara- or Syðraskarð í Norðradali*, *Sunnara Norðradalsskarð*, *Lýðarssonarskarð*, *Lýsnaskarð*, *Lyderssens skahr*, *Fólkaskarð*, *Uppi á Skarði*. An attempt is made to show what factors have determined this variety: time, place, circumstances or particular events. One of the passes was, for example, connected with the death of a priest in the Reformation period and named after him. It is also suggested that *Fólkaskarð* 'people's pass' is unlikely to have been a name that was ever actually in use. More probably, it was proposed by place-name collectors as a contrast to *Neytaskarð* 'cattle pass'. Finally an explanation is offered for why *Norðradalsskarð* is rapidly becoming the sole name of the more northerly pass.

Inngangur

Tilelvingin til hesa grein er spurningurin sum av og á verður settur, hvussu skarðið

eitur sum koyrt verður um til Norðradals, og har Landsverk hevur eina veðurstøð ið sigur frá hvussu veðrið og koyrilíkindini eru. Í veðurtíðindunum nevnr Landsverk hetta skarðið *Norðradalsskarð*. Tá ið kjakið kemur inn á staðarnøvn, vilja fólk oftast hava at vita hvat er tað „rætta“ navnið. Tað fáa tey ikki at vita í hesi grein. Har afturímóti kann greinin verða lisin sum enn eitt dømi um hvussu fjølbroyttur navnasiðurin kann vera. Eg havi onkuntið fyrr viðgjørt tann spurningin (sí t.d. Weyhe, 2008).

Skørðini í Norðradali

Hjá fólki í Norðradali vóru tað tvey fjallaskørð sum høvdu týðning tá ið tey skuldu av bygdini ella komu til bygdar, eitt norðari og eitt sunnari. Tað norðara skarðið er millum Núgvuna og Stiðjafjall, og tann vegin gongur koyrivegurin til bygdina í dag, men fyrr hevur bygdagøta (varðagøta) ligið niðan um skarðið og er komin í Oyggjargøtuna eystan fyri skarðið. Eisini hava norðradalsmenn gingið tann vegin til Kaldbaksbotn og Kaldbaksfjørð, tí har hava teir havt bát og lendistøð, nevnd *Dalastøðin* (upp frá henni er stíggjur, sum nevnist *Lenningarstíggjur*, upprunaliga óivað *Lendingarstíggjur*, og har er *Áin í Lenningarstíggj*). Tað sunnara skarðið er millum Stiðjafjall og Tunguliðfjall, og um tað varð farið tá ið farast skuldi suður eftir oyggi. Tann gøtan kom saman við Oyggjargøtuna á Sundshálsi.

Skoytt kann verða uppi at navnið *Oyggjargøta* er brúkt í uppskrift hjá V. U. Hammershaimb av staðarnøvnum á Sundi í 1853, skrivað „Oyjağöta“. Á generalstabskortinum (málborðsblaðnum í mátinum

1:20.000) frá 1901 síggjast gøturnar týðiliga uppteknaðar við varðum, men har sæst tó eingin gøta ganga úr tí norðara skarðinum oman til Kaldbaksfjørð.

Navnaformar í skrivligum og munnligum heimildum

Tá ið generalstabskortini komu út í 1901, varð tað norðara skarðið nevnt *Neytaskarð* á kortinum og tað sunnara *Fólkaskarð*, tvey áhugaverd nøvn og ikki heilt vanlig í føroyskum staðarnavnaðøpi, serliga ikki tað seinra. Nú vil so væl til at forarbeiðið til kortini hjá generalstabinum er varðveitt. Har kunnu vit síggja hvør hevur mált upp har á leiðini í 1896 og hvørji nøvn teir hava fingið uppgivið frá heimildarfólki (hvørji tey hava verið, fáa vit tíanverri ikki at vita). Vit fáa at vita at tað norðara skarðið eitur „Nordre Nordradalskar“, og at tað sunnara eitur „Søndre Nordradalskar“. Uppmátararnir vóru danskir menn (sonevndir *guidar*) og ikki fullkønir í føroyskum máli, tí eru navnaformarnir ofta á blandingsmáli. Men aftan fyri teir báðar navnaformarnir mugu liggja nøvnini *Norðara Norðradalsskarð* og *Sunnara* (el. *Syðra*) *Norðradalsskarð*. Áðrenn kortini fóru til prentingar, vórðu nøvnini viðgjørð á einum serligum „Navnakantóri“ á teirri topografisku deildini hjá generalstabinum undir leiðslu av Rimestad kapteyni. Í navnalistunum frá teirri viðgerðini síggja vit at Rimestad strikar bæði nøvnini út: Í staðin fyri „Nordre Nordradalskar“ skrivur hann *Neytaskarð*, og í staðin fyri „Søndre Nordradalskar“ skrivur hann *Fólkaskarð*. Aftan á tað fyrra stendur viðmerkt „Navnet meddelt af Hmshmb“, og aftan á tað seinra stendur „Navnet ved

Hmshmb“. Vit vita at kapteynurin ráðförði seg við menn ið høvdu skil fyri føroyskum máli, harímillum V. U. Hammershaimb (sí Weyhe, 2007), og tí mugu viðmerkingarnar skiljast so, at hann hevur fingið nøvnini *Neytaskarð* og *Fólkaskarð* frá honum.

Nú er tað at siga at um hetta mundið var Hammershaimb langt av landi skotin, sat í Danmark og var komin væl upp í árinum (f. 1819, d. 1909). Hvør ið sagt honum hevur nøvnini *Neytaskarð* og *Fólkaskarð*, ber ikki til at síggja í dag, men Rimestad á Navnakantórinum tykist hava havt so stóra tiltrúgv til tað ið hann segði, at hann hevur valt at brúka nøvnini frá honum fram um tey ið uppmátararnir høvdu skrivað upp eftir heimildarfólki á staðnum (vit síggja eisini ferð eftir ferð at Rimestad dárar betur stutt nøvn enn long, sum hann skírir „ukartografiske“). Tað einasta eg finni hjá Hammershaimb, sum kann sipa til hesi nøvn, er í einum lista við viðmerkingum til nøvn og navnliðir, sum hann sendir til „Herr Kaptain Rimestad“. Listin, sum er skipaður alfabetiskt, er sendur í fyra pørtum við hvør sínari dagfesting, frá 16.11.1899 til 8.12.1899. Í aðru sending, sum er dagfest 24.11.1899, og sum inniheldur nøvn og navnliðir við bókstøvunum *f-k* og byrjar við „fjallmaður“ og endar við „kvilt“, finna vit hetta: „fólkaskarð – bjergpas, som kun er at gå igennem for folk, modsat neytaskarð – for kør og heste.“ Aftan á dagfestingina undir hesi sending hevur Hammershaimb skrivað „mere udbedes“, og av tí skilst at hann og Rimestad hava verið í skrivligum samskipti, har Rimestad sendir Hammershaimb spurningar og hesin svarar (um hetta arbeiði, sí Weyhe, 2007).

Øll munnu ikki hava verið nøgd við nøvnini *Neytaskarð* og *Fólkaskarð* á kortinum, tí tá ið málaborðsbløðini komu út aftur í nýggjari og endurskoðaðari útgávu í 1943, var aftan á *Neytaskarð* komið at standa í parantes: *Norðaraskarð í Norðradali*, og aftan á *Fólkaskarð* var komið at standa: *Syðraskarð í Norðradali*, somuleiðis í parantes. Arbeiðið at endurskoða nøvnini á hesi 2. útgávu høvdu teir báðir M. A. Jacobsen og Chr. Matras havt um hendur í 1938. Tá ið 3. útgáva kom í 1980'unum og 1990'unum, kortið fyri Norðradal í 1988, varð eingin broyting gjørd í teimum báðum nøvnunum í mun til 2. útgávu (navnatilfarið í 3. útgávu varð endurskoðað av fólki á Fróðskaparsetrinum og Matrikulstovuni í felag).

Lagt kann verða aftrat til samanberingar at eisini upp frá Syðradali, grannabygdini fyri sunnan, eru tvey skørð, og tey nevast á málaborðsblaðnum (1989) *Norðaraskarð í Syðradali* ella *Reiðskarð* og *Syðraskarð í Syðradali* (á gøtuni eystur frá hesum seinra stendur *Dalsskarð* ella *Gonguskarð*). Í 1901 stóð ávikavist: *Syðradals Skarð* og *Dalsskarð*. Tey nøvnini fara vit ikki at viðgera her.

Í listanum sum Hammershaimb sendi Rimestad við viðmerkingum til navnliðir og nøvn, og har hann nevnið „fólkaskarð“ og „neytaskarð“, sigur hann ikki at hesi skørð eru í Norðradali, men tað man Rimestad so onkursvegna hava fingið at vita frá honum, tó at vit ikki síggja nær og hvar. Men lógið er tað at hesi nøvn finna vit ikki í øðrum uppskriftum, hvørki eldri ella yngri.

Í 1946 skrivaði Óli Reinert, bóndi í Norðradali, staðarnøvn har í bygdini upp

fyrir Staðarnavnanevnd Føroya Løgtings. Hann nevnið hvørki *Neytaskarð* ella *Fólkaskarð*. Tað norðara nevnið hann heilt einfalt „Norðaraskarð“ og einki annað. Tað sunnara nevnið hann *Uppi á Skarði* og *Handara Skarð* (Hanus Simonsen, Norðradali, sigur at tað fyrra er tað sum sæst úr bygdini meðan tað seinra verður brúkt tá ið tú kemur meira niðaná). Í 1957 hevur Napoleon Djurhuus fyrir Dansk Stednavneudvalg gjørt eina nýggja uppskrift, sum byggir á listan frá 1946, fylgir honum í stórum dráttum og leggur einki nýtt aftrat um nevndu skørð.

Í januar mánað 2013 ringdi eg til Hanus Simonsen, fyrrverandi bónda í Norðradali, fyrir at fregnast eftir hvussu norðradalsfólk siga. Hanus (f. 1940) sigur seg einki vita um at skørðini hava verið nevnd *Neytaskarð* og *Fólkaskarð* har í bygdini, tey verða nevnd *Norðaraskarð* og *Sunnaraskarð*. Hann leggur aftrat at fólk aðrastaðni frá skoyta „í Norðradali“ uppi, t.e. *Norðaraskarð í Norðradali* og *Sunnaraskarð í Norðradali*, men at tað gera norðradalsfólk sjálvandi ikki. Og hesir síðst nevndu formarnir eru, sum tað sæst, teir ið standa sum parantetiskir formar á málborðsbløðunum, báði í 2. og 3. útgávu, bara við tí fráviki at á kortinum er brúktur formurin *Syðra-* og ikki *Sunnara-*. Av tí at skørðini eru á markinum millum Norðradal og Sund, er eisini vert at kanna eftir hvussu tey eru nevnd í uppskriftum av Sundi.

Sum nevnt varð frammanfyri, nevna norðradalsfólk skørðini *Norðaraskarð* og *Sunnaraskarð* (el. *Uppi á Skarði*). Men vit sóu eisini at uppmáttarin hjá generalstabinum í 1896 hevði formarnar „Nordre

Nordradalskar“ og „Søndre Nordradalskar“. Vit vita ikki um hesir formar eru fingnir frá fólk í Norðradali ella aðrastaðni frá. Men her hava vit navnið *Norðradalsskarð* brúkt um bæði skørðini, men við hjáorðunum *Norðara* og *Sunnara/Syðra* frammanfyri fyrir at skilja ímillum. Í eini staðarnavnauppskrift, sum Sverri Dahl hevur gjørt uml. 1956 eftir frásøgn frá Jacob Andreas Wang (f. 1882), bónda í Kaldbak, sum hevði røktað Sundshaga, verða skørðini nevnd. Tað norðara nevnið hann *Skarðið* og við frágreiðingini „t. e. norðara Norðadalsskarð“, og um Hørðubrugv sigur hann at hon „gongur frá norðara Norðadalsskarði víðari norður í Mjorkadal“. Hitt nevnið hann *Sunnara Skarð*. Stutt eftir (helst 1957) er Napoleon Djurhuus á Sundi og skrivur nøvn upp fyrir Dansk Stednavneudvalg. Frásøgumaður er Hans Bærentsen bóndi (f. 1923), men Napoleon brúkar samstundis uppskriftina hjá Sverra Dahl og J. A. Wang. Eisini her er tað norðara skarðið nevnt *Skarðið*, men aftan fyrir navnið stendur *Norðara Dalsskarð* (bara við ljóðskrift), meðan tað sunnara verður nevnt *Sunnara Skarð*. Napoleon skoytir annars ta viðmerking uppi at norðradalsmenn siga *Neytaskarð* og *Fólkaskarð* (!). Hann kennir sjálvsagt hesi nøvn av kortinum, og viðmerkingin bendir á at sundsmenn (og kaldbaksmenn) ikki brúka tey, men at teir halda at tey hoyra til málbrúkið í Norðradali.

Í eini grein í 1956 um staðarnøvn í Kaldbak og á Sundi skrivur tann svenski staðarnavnagranskarin Karl Gustav Ljunggren eisini um *Neytaskarð* og *Fólkaskarð*. Hann tykist ikki hava brúkt norðradalsfólk sum heimildarfólk, men

at hava hildið seg til málaborðsblaðið frá 1943 og annars til frásagnir frá kaldbaksfólki. Hann góðtekur uttan víðari nœvnini *Fólkaskarð* og *Neytaskarð* (við síðuformunum) og sigur soleiðis um tey (Ljunggren, 1956: 132):

Till namnen på färdvägar kan också föras paret *Fólkaskarð* (el. *Syðraskarð i Norðradali*) pass på „götan“ från Norðradalur till Tórshavn, vilken tvärrar över en flik av Sundshagi, och *Neytaskarð* (el. *Norðaraskarð i Norðradali*) pass på „götan“ från Norðradalur til Kaldbaksbotnur; namnen torde syfta på att „folk“ vanligen använder det södra passet, eftersom vägen där leder till Tórshavn, medan det norra huvudsakligen begagnas av kreaturen under deras kringströvande i utmarken.

Hetta seinra man ikki vera rætt, tí neytini í Norðradali hava neyvan reikað aftur og fram millum Norðradalshaga og Sundshaga.

Navnið *Norðara Norðradalsskarð*, sum vit sóu hjá uppmátarunum í 1896, tykist ikki vera eindømi. Vit sóu tað í frásøgnini frá kaldbaksmanninum J. A. Wang. Í bókini *Lív og lutir* hefur Janus Mohr frásøgn frá pápa sínum, Olaf Mohr (f. 1895), bónda í Hoyvík, um gæs og gásahald í Hoyvík. Har nevnr hann at tey høvdu eina gás sum „lá norðuri í Mjörkadali, norðan fyri norðara Norðradalsskarð, har hon var hagföst“ (Mohr, 1974: 25).

Men navnið *Norðradalsskarð* er skjalfest fyrr enn so. Í 1853 hefur Hammershaimb sum sagt skrivað staðarnøvn upp á Sundi. Tá tykist hann ikki at kenna nœvnini *Neytaskarð* og *Fólkaskarð*. Tað norðara skarðið nevnr hann *Norðradalsskarð*

(skrivað „Norðadalsskàrð“), og hann nevnr Steffansgjógv sum hann sigur er „frá Núgvuni til Norðadalssk., markið millum Sund og Norðadal“. Men ikki minni áhugavert er at hann nevnr „Líðursonaskarð“. Raðfylgjan av nœvnunum í listanum er: „Stiðjafjall (ella Disjafj.), í Disjun, Líðursonaskarð, Tunglufjall, Riðsskàrð [sic] (markið til Siðradals)“. Hetta er einasta veruliga staðarnavnauppskrift sum hefur hetta navnið, og eftir raðfylgjuni at døma skuldi „Líðursonaskarð“ verið tað sunnara skarðið í Norðradali.

Og tó eru ikki allar keldur troyttar, tí á ein orðaseðil í seðlasavninum á Føroyamálsdeildini hefur Chr. Matras skrivað at hann frá Mads A. Jacobsen (sum var havnarmaður) hefur fingið uppgivið staðarnavnið „Lýsnaskarð“ og at tað er tað sama sum „sunnara Norðradalsskarð“. Við spurnartekni setur Christian fram ta tilgiting at „Lýsnaskarð“ skal tulkast sum „Lýðarssona-“. Og fara vit til áðurnevndu staðarnavnauppskrift hjá Óla Reinert í Norðradali frá 1946, finna vit eina áhugaverda frásøgn í sambandi við staðarnavnið *Uppi í Skoti*. Frásøgnin er long, og vit skulu her bara endurgeva ein part av henni (rættsskrivingin er normaliserað):

Tað gamla navnið var ikki bara Uppi í Skoti, men Mirmansskot; tað skuldi koma av at myrdur maður fyrbils bleiv goymdur har. Søgningur sigur at norðradalsmenn vóru í Havn og komu í fylgiskap við ein prest (kapellán) sum skuldi koma heim til Norðradals at prædika fyri fólkinum her, tí at tað gjordist neyðugt at tey broyttu trúgv teirra. Eg eri ikki fult greiður

um hendan broytan skuldi vera frá heiðinskapi til katolicismu ella frá katolicismuni til protestant; tó haldi eg at tað helst mundi vera tað seinra sum teir skuldu venda um til. Nóg mik-ið um hettar. Hesa broytan vóru teir einki fyri. Teir komu tí á samt um at tá teir komu oman ígjøgnum skarðið, skuldu teir stoyta hann oman. Hettar bleiv eisini gjørt. Myrkt var tá teir komu oman á Rossarygg, presturin sum var ókunnigur og einki ilt vardi, fyrr enn tá teir skumpaðu hann útav ovast í Rossaryggi. Presturin steðgaði ikki fyrr enn niðri á sløttum, men tá hevði hann brotið hálsin og var deyður. Presturin æt Lýðursson (Lydersøn), tí hevur skarðið verið kallað Lýðurssonarskarð, soleiðis sum gamlir velbastaðarmenn hava nevnt skarðið upp til henda dag.

Eingin ivi kann vera um at skarðið sum Óli Reinert tosar um, er tað sunnara skarðið í Norðradali. Prestur er á veg úr Havn til Norðradals saman við norðradalsmonnum um tað sunnara skarðið, og Rossaryggur er beint undir skarðinum norðradalsmegin. Hetta tykist tí at samsvara við „Líðursonaskarð“ í uppskriftini hjá Hammershaimb av Sundi og við upplýsingina hjá M. A. Jacobsen um at „Lýsnaskarð“ er tað sama sum „sunnara Norðradalsskarð“. Samstundis fáa vit at vita at „gamlir“ velbastaðarmenn hava brúkt navnið „til henda dag“. Hví serliga teir skulu hava tikið navnið til sín, dugi eg ikki at siga, men orðini hjá Óla kundu bent á at norðradalsmenn ikki brúka navnið longur. Annars bendir tann nógvi samandrigni formurin „Lýsnaskarð“ frá M. A. Jacobsen á at hetta staðarnavnið hevur livað á mannamunni.

Hesin Lýðursson ella Lýðarsson, sum

sagt verður frá, og sum skarðið er nevnt eftir, er kendur úr søgu, søgn og skaldskapi. Tað verður ikki viðgjørt her, men eg kann vísa til greinir eftir Marjuna Simonsen (1994) og Povl Skårup (2008), haðani víst verður til aðrar keldur. Heilt stutt skal bara sigast at *Peter Lydersson* skal hava verið fyrsti lutherski prestur í Norðurstreymoy (sóknarprestur 1541-83, sbt. Øssursson, 1963: 46), at hann skal vera omandottin og deyður, men at søgurnar ikki eru á einum máli um nær, hvar ella hvussu tað hendi (sbt. Øssursson er hann deyður í 1583). Tað sum hevur týðning í okkara høpi, er at hendingin er sett í samband við Sunnaraskarð í Norðradali og at skarðið av tí sama hevur verið nevnt eftir honum.

Her kann verða skoytt uppí at í yrking eftir J. P. Gregoriussen, „Rím um allar teir Lutherisku prestarnar, sum hava verið í Norðstreymoy frá 1538 til nú“, prentað í *Føringatíðindi* 17. mai 1894 og í Gregoriussen (1928: 9-12), stendur um *Petur Lýðarsson* í 2. ørindi: „á Lýðarsonsskarði hann oman datt, / eina ferð hann úr Havn mundi fara“. Í viðmerkingum aftantil í útgávuni sigur útgevarin Mads A. Jacobsen at „*Lýðarsonsskarð* ella *Skarð* er miðskeiðis í Sundslíð á vegnum til Havnar“ (Gregoriussen, 1928: 73). Um hesa versjón av søgnini kann verða víst til Simonsen (1994: 26), har róð verður fram undir at *Líðarskarð* (stytttri formur fyri *Sundslíðarskarð*) kann hava verið misskilt og uppfatað sum *Lýðarsskarð*. Vit síggja somuleiðis at samsvar ikki er millum tað sum M. A. Jacobsen sigur her, og tað sum stendur á orðaseðlinum á Føroyamálsdeildini. Í prestatalinum hjá Christen Djurhuus frá 1759, sum Skårup

letur prenta, kemur tann danski formurinn *Lyderssens skahr* fyrri (Skårup 2008: 26).

Mansnavnið *Lýðar* ella *Lýður*

„Eftirnavnið“ hjá Pæturi presti í Norðurstreymoy hevur verið skrivað *Lydersson*, *Lyder(s)sen* o. til., og við *Færøe* skoyttum uppí. Tað merkir at hann hevur verið sonur ein „Lyder“, og at hann hevur verið føroyingur. Eisini fyrsti lutherski presturinn í Sandoy, Jógvan (Joen), hevur verið skrivaður *Lydersson Færøe* (sóknarprestur 1541-, sbt. Øssursson 1963: 56). Um tað er tann sami „Lyder“ ið hevur átt báðar, veit eg ikki, og heldur ikki um hann hevur verið føroyingur ella útlendingur. Men vit kunnu í øllum førum staðfesta at mansnavnið hevur verið í brúki í Føroyum um ár 1500. Til tann danska skriftformin „Lyder“ svara teir føroysku formarnir *Lýðar* og *Lýður*, og teir eru báðir í brúki í Føroyum enn tann dag í dag.

Um hetta mansnavnið kunnu vit leggja tað aftrat at hóast eitt norðurlandskt mansnavn *Liuder* finst í donskum keldum frá o.u. 1150, tykjast navnafrøðingar at halla til ta áskoðan at *Lyder* er komið úr lágtýskum inn í danskt og (helst) haðani í norskt (DgP I: 865-67; NPL: 186; Petersen 2011: 209). Í okkara høpi hevur tað minni at siga hvør upprunin er. Tað sum vit kunnu staðfesta, er at tað hevur sett sær spor í einum føroyskum staðarnavni.

Orðini *fólk* og *neyt* í staðarnøvnum

Vit skulu nú venda okkum til nøvnini *Fólkaskarð* og *Neytaskarð*, sum vit sóu kundu rekjast aftur til V.U. Hammershaimb og árið 1899. Tey nøvnini komu á kortið í 1901 og hava verið kend síðan, men tað

tykist ikki sum nakar vil kennast við tey úr livandi málbrúki. Tey eru eisini eitt sindur illgrunasom, kanska serliga tað fyrra, tí skarð sum mannagøta gongur um, plagar heldur at eita *Mannaskarð*.

„Mannaskørðini“ eru í minsta lagi seks í tali í Føroyum (fimm eru nevnd á teimum nýggjastu málborðsbløðunum): millum Hov og Ørðavík, millum Tormanshaga í Bø og Víkahaga í Gásadali, í Tórshavn (á gøtuni millum Hoyvík og Havnina), í Kaldbak (í Mannafeldsali), í Árnafirði (har gøtan suður frá bygdini fer niðan um ein hamar) og í Svínoy (suður frá bygdini). *Fólkaskarð* kemur bara fyrri eina ferð í eini staðarnavnauppskrift, og tað er í uppskrift úr Gásadali sum Mikkjal á Ryggi hevur gjørt í 1924 fyrri Dansk Stednavneudvalg. Hann skrivur soleiðis: „Uppi á Skarði – Fólkaskarð“ (navn nr. 356), og nakað seinri (nr. 387) hevur hann *Neytaskarð*. Her er *Fólkaskarð* nevnt sum annað navn á tí skarðinum, sum hann fyrst nevndir *Uppi á Skarði*, og sum er skarðið har gøtan úr Gásadali til Bíggjar fer uppum, millum Knúkarnar og Knavan. Í 1853 nevndir Hammershaimb tað *uppi á Skarði*, á tí nýggjasta málborðsblaðnum (1989) er tað nevnt *Skarð*. Einar 400 metrar norðari er *Neytaskarð*. Bæði eru tey á markinum millum Bø og Gásadal, og Hammershaimb nevndir *Neytaskarð* báði undir Bø og Gásadali. Eins lítið og Hammershaimb í 1853 kendi *Fólkaskarð* sum navn á skarðinum í Norðradali, eins lítið tykist hann at kenna *Fólkaskarð* sum navn á skarðinum millum Bø og Gásadal, tí annars hevði hann væl nevnt tað. *Fólkaskarð* er sostatt bara nevnt sum navn í Norðradali í upplýsing frá

Hammershaimb til Rimestad í 1899 og í Gásadali í uppskrift hjá Mikkjali á Ryggi í 1924. Hetta kundi bent á at *Fólkaskarð* sum navn á skarði sum gingið verður um, er upp á seg ungt. Um *Neytaskarð* er gamalt ella ungt, dugi eg ikki at siga, men eg dugi ikki at síggja hví tað ikki skuldi verið gamalt. Tað kemur annars fyri í tveimum øðrum støðum: Í Hovi er eitt *Neytaskarð* millum Kolhegggin og Enni, á røðini millum Dalshaga fyri sunnan og Hjallaskorahaga fyri norðan, og tað skal møguliga síggjast í mótsetningi til *Mannaskarð*, tó at hetta er væl vestari, har sum bygðagøtan fer uppum millum Hov og Ørðavík. Á Viðareiði er *Neytaskarð* eitt skarð sunnan fyri Dalar, og sagt verður at tá ið neytini vórðu rikin úr bygdini til Viðvíkar, vórðu tey rikin inn í Dalar og upp gjøgnum *Neytaskarð*, sum er eitt vítt skarð, har tað er gott hjá neytum at ganga, og suður í Víkarbotn (telefonsamtala við Dánjal Lydersen, Viðareiði, januar 2013). Tað navnið er uppskrivað hjá Hammershaimb í 1853. Hevur skarðið í Norðradali borið navnið *Neytaskarð* (sum ikki er óhugsandi tó at eingin kennist við tað í dag), man tað hava verið tí neyt (og ross) hava gingið tann vegin tá ið tey skuldu av bygdini ella til bygdar, og ikki sum Ljunggren sigur „under deras kringströvande i utmarken“. Hetta er galdandi fyri *Neytaskarð* millum Bø og Gásadal, meðan skarðið á Viðareiði hevur verið leiðin til langfarahagan suðuri á oynni. *Neytaskarð* í Hovi, ið sum sagt er á røðini millum Dalshaga fyri sunnan og Hjallaskorahaga fyri norðan, kann hava verið farleið hjá neytum millum bygdina og hagan norðanfyr ella eisini farleið hjá neytum millum Hov og Ørðavík.

Egeri sera ivasamur um hvørt *Fólkaskarð* veruliga hevur verið í livandi brúki sum navn. Navnorðið *fólk* er sjáldsamt sum forlið í staðarnøvnum. Umframt *Fólkaskarð* dugi eg bara at finna fyra dømir í okkara staðarnavnauppskriftum (allar frá uml. 1955-56). Trý teirra hava *-lið*, *-liðið* ella *-liða* ‘op í garði, portur’ sum eftirlið: *Fólkalið* er uppskrivað í Kaldbak, *Fólkaliðið* í Hósvík og *Fólkaliða* í Norðradali, øll søgd at vera (hava verið) innangarðs ella í teirri gomlu bygdini. Nøvnini tykjast sipa til *lið/liða* í (bø)garði ætlað fólki at ganga ígjøgnum, og skulu kanska síggjast í mótsetningi til *rossalið* og *neytalið*. Tað fyrra er í FO lýst sum ‘lið á bøgarði sum klyvjaross kundi fara ígjøgnum’ (sbr. eisini staðarnavnið *Reidlið* í Froðba), *neytalið* er ikki í FO, men kemur fyri í staðarnavninum *Neytalið* (á Nesi, Suðuroy). FO hevur tó ikki **fólkalið/-liða* sum felagsnavn (appellativ). Tað fjórða dømið við *Fólka-* sum forliði hevur *-gøtu* sum eftirlið, nevniliga *Fólkagøtan*, uppskrivað í Seyrvági í 1955 og sagt at vera „gjøgnum Brennuna“, t.e. torvheiðarnar vestan fyri norðurendan á Seyrvágsvatni. Beint framman undan *Fólkagøtuni* nevnið uppskriftin *Rossagøtuna* og sigur at hon er „gomul gøta til Miðvágs“, men einki er sagt um hvat munurin er á gøtunum báðum.

Staðarnøvn við forliðnum *Fólka-* tykjast hava ein heldur ungan dóm. Tey skulu helst síggjast sum mótsetningar til nøvn við forliðunum *Neyta-* og *Rossa-* og eru kanska at fata meira sum rationellar forkláringar enn sum verulig staðarnøvn.

Niðurstøða

Í innganginum nevndi eg at orðadráttur kann standast av hvat ið tað rætta navnið er á skarðinum sum vit javnan frætta um í veðurtíðindum og koyrilíkindum. Eg fari ikki at siga hvat er tað rætta navnið á hesum skarðinum ella á hinum longri suðuri. Í staðin hefur í greinini verið roynt at lýsa fjølbroytnið sum her kemur til sjóndar í okkara navnasiði, og hvørjum hetta fjølbroytni kann vera treytað av.

Fyri nú at taka samanum, so hava vit sætt at norðradalsfólk nevna skørðini *Norðaraskarð* og *Sunnaraskarð*, og at tey eisini nevna hetta seinra *Uppi á Skarði*. Fólk í bygðunum eystanfyri ella sum hava ferðast eftir Oyggjargøtuni, hava havt tørv á at tilskila bygðarnavnið tá ið tey nevna skørðini, og tað hava tey kunnað gjørt við nøvnunum *Norðaraskarð* í *Norðradali* og *Sunnaraskarð* í *Norðradali* ella *Norðara Norðradalsskarð* og *Sunnara Norðradalsskarð*. Hesar báðar seinru formarnar sær tað út til at uppmátararnir hava fingið uppgivið frá heimildarfólkum sínum í 1896, og helst hava tey verið aðrastaðni frá enn úr Norðradali. Vit sóu eisini at ein hending tá ið ein prestur er omandottin og deyður, hefur verið sett í samband við tað sunnara skarðið, og at tað tí hefur kunnað verið uppkallað eftir hesum presti, nevniliga *Lýðarssonarskarð* el. *Lýðurssonarskarð*, eisini styttil *Lýsna-skarð*.

Men vit hava eisini sætt at nøvnini *Neytaskarð* og *Fólkaskarð* knappliga stinga seg upp tá ið tey fyrstu málaborðsbløðini eru í gerð. *Neytaskarð* er til aðrastaðni í landinum, og tað kann ikki útilokast at onkur eisini hefur brúkt tað navnið um

Norðaraskarð, serliga um saklig viðurskiptir hava lagt upp til tað, nevniliga tað at farið hefur verið tann vegin við stórdýrum. Sjálvt um norðradalsmenn ikki siga seg brúka navnið *Neytaskarð*, hefur tað verið kent frá kortunum. *Fólkaskarð* hugsar eg ikki hefur verið eitt livandi staðarnavn. Kanska er tað úrslit av logiskari forkláring hjá lærðum innsavnarum (t.d. Hammershaimb og Mikkjali á Ryggi) og skal síggjast í mótsetningi til navnið *Neytaskarð*.

Navnið *Norðradalsskarð* tykist at hava verið brúkt av avbygðarfólki um bæði skørðini, og tá helst við frámerkjunum *Norðara* og *Sunnara*. Í nútíðar samferðsluhøpi hefur tað sunnara skarðið mist tann týðning tað einaferð hevði. Tað hefur tað norðara ikki, heldur tvørturímóti hefur tað fingið øktan týðning eftir at Oyggjarvegurin kom at liggja har framvið í 1950'unum, og eftir at vegurin til Norðradals kom, og eftir at Landsverk hefur sett eina veðurstøð upp í skarðinum, sum dagliga boðar øllum landinum frá hvussu veðrið er á Norðradalsskarði. Í hugaheiminum hjá nútíðarføroyinginum er tað hetta skarðið sum er *Norðradalsskarð*. Eingin orsök man vera at meinskast við tað.

Óprentaðar keldur:

Staðarnavnasavnið á Føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetri Føroya.

Bókmentir:

DgP = *Danmarks gamle Personnavne*. I. Fornavne. Udgivet af G. Knudsen og M. Kristensen under Medvirkning af R. Hornby. København 1936-48.

- FO = *Føroysk orðabók*. Tórshavn. 1998: Føroya Fróðskaparfelag.
- Føringatíðindi* 1894, 5. árg. nr. 10. Ljóspr.: Emil Thomsen 1969.
- Føroyar. Topografiskt kort 1:20 000*. 3. útg. 1987-98. Geodætisk Institut / Kort- og Matrikelstyrelsen, København. 1. útg. 1901. 2. útg. 1943.
- Gregoriussen, J. P. 1928: *Yrkingar*. Tórshavn: Felagið Varðin. Ljóspr.: Emil Thomsen 1984.
- Ljunggren, K. G. 1956: Ortnamnsskicket i en färöisk bondebygd (Kaldbak, Streymoy). *Namn och bygd* 44: 116-163.
- Mohr, J. 1974: *Lív og lutir*. Hoyvík.
- NPL = K. Kruken & O. Stemshaug: *Norsk personnamnleksikon*, 2. utg. Oslo 1995: Det Norske Samlaget.
- Petersen, H. P. 2012: *Hin føroyska navnabókin*. Sandavági: Forlagið Málseta.
- Simonsen, M. 1994: Hugleiðingar um tvey staðanøvn frá siðaskiftistíðini. *Málting* 11: 25-31.
- Skárup, P. 2008: Christen Djurhuus' færøske præstetal (1759). *Fróðskaparrit* 56: 5-62.
- Weyhe, E. 2007: Staðanøvnini á teimum fyrstu málborðsbløðunum. *Varðin* 74: 135-158.
- Weyhe, E. 2008: Skúvanes, Skúvisnøs, Nøsin ella Vesturi í Nøs. *Fróðskaparrit* 56: 121-127.
- Øssursson, J. 1963: *Føroya Biskupa, Prósta og Prestatal*. Tórshavn.